

Får man göra så här?

Tankar om vetenskaplig trovärdighet efter läsning av Susanne Dodilletts bok "Är sex arbete?"

Av Sven-Axel Månsson

Ämnet för boken, som är en doktorsavhandling i idéhistoria, är en jämförelse mellan tysk och svensk prostitutionspolitik sedan 1970-talet. Bakgrunden är att länderna valt olika vägar. Tyskland har genomfört en aktiv legalisering av verksamheten. År 2001 antog parlamentet en lag som har till mål att, som det heter, integrera prostitutionen i samhället. Lagen reglerar de prostituerades rättsförhållanden på olika områden. Enkelt uttryckt skulle man kunna säga att den behandlar prostitution som vilket annat yrke som helst. I Sverige har det politiska vägvalet blivit ett annat. I syfte att begränsa verksamheten, har man sedan år 1999 valt att bland annat förbjuda köp av sexuella tjänster.

I avhandlingens inledning försäkrar författaren att syftet med hennes granskning inte är att underkänna någon av lagarna utan att förstå hur ländernas lagstiftare kommit fram till så olika tolkningar. Trots denna försäkran förstår man snabbt var de största sympatierna ligger. En av Dodilletts huvudteser är att den svenska prostitutionspolitiken genomdrivits över huvudet på dem som den är avsedd att hjälpa, de prostituerade. Den tyska däremot har tillkommit efter inspiration och önskemål från de prostituerade själva.

Min kritik mot avhandlingen har att göra med hur författaren driver sina teser. Jag uppfattar att här finns allvarliga problem med den vetenskapliga akribin, det vill säga noggrannheten och trovärdigheten. Kanske borde avhandlingen aldrig ha godkänts; jag återkommer till den frågan. Framhållas måste att min kritik av Dodilletts text har speciella förutsättningar. Jag är nämligen en dem vars böcker på området

nagelfars i texten. Det är en besvärlig position, ty det gäller att hålla koll på känslorna som väcks vid läsningen av den hårt skruvade och tendentiösa framställningen. Samtidigt är det en styrka. Mina egna texter finns i bokhyllan, relativt lätta att plocka fram, som korrigerar mot det åldrade minnets bedrägliga selektivitet.

I Dodilletts huvudtes ingår att dagens svenska prostitutionspolitik till stora delar bygger på den forskning och det sociala arbete som bedrevs i Sverige under 1970- och 80-talen. Problemet är, menar hon, att forskarna inte lyssnade på de prostituerade. Framför allt var man obenägen att inkludera "positiva prostitutionserfarenheter" i sin forskning. De böcker och forskningsrapporter som skrevs under dessa år ger en alldeles för mörk bild av verksamheten. Därtill menar hon att de socialarbetare som var verksamma i prostitutionsmiljöerna inte respekterade de prostituerades egen vilja att få prostituera sig. Glädjen och lusten i "arbetet" vare sig beskrevs eller uppskattades i tillräckligt hög grad av forskarna och socialarbetarna, menar Dodillet.

Tesen känns igen från andra böcker på området, bl.a. debattören Petra Östergrens *Porr, horor och feminister* som kom häromåret. Östergren avtackas för övrigt i bokens förord för den inspiration hon bibringat författaren. Dodillet får naturligtvis ha vilken uppfattning hon vill om prostitutionens samhälleliga och mänskliga värde och nytta; debatten är fri. Men det är när hon försöker göra vetenskap av sin personliga uppfattning som det hela havererar. På forskare måste man kunna ställa större krav än på debattörer vad gäller noggrannhet och trovärdighet. Och faktum är att för att driva hem sina teser anser sig Dodillet uppenbarligen tvungen att förvanska verkligheten.

Jag är förvisso inte den förste som har noterat detta. DN-journalisten Kajsa Ekis Ekman, som recenserat avhandlingen talar om "historieförfalskning" ([DN 2009-02-20](#)). Hårda ord. Det jag själv kan konstatera är att i Dodilletts arbetsmetod

ingår att välja och vraka bland fakta efter behag, ignorera källkritiska regler, förtiga och frisera i stort som i smått för att uppnå sina syften. Kvalitetsmässigt och metodologiskt är avhandlingen undermålig, i vissa stycken handlar det om ren och skär förvanskning. Jag ska ge några exempel på sådana oegentligheter i avhandlingen, men först några ord om "offertänkandet", en av Dodilletts teser.

I boken ägnar hon stort utrymme åt Malmöprojektet (1977-1981), det första sociala projektet i Sverige som arbetade med att hjälpa prostituerade bort från könshandeln. Projektet blev stilbildande för andra, liknande satsningar i till exempel Göteborg, Stockholm, Norrköping och Oslo. Dodillett är starkt kritisk, hennes huvudargument är att socialarbetarna hade en syn på de prostituerade som offer som inte visste sitt eget bästa. Således tog sig socialarbetarna friheten att på olika sätt manipulera de prostituerade till att sluta mot sin egentliga vilja. Det är en allvarlig anklagelse, men helt felaktig. Jag arbetade själv i projektet och vet vad jag talar om.

Det är alldeles uppenbart att många av de kvinnor vi hade kontakt med var offer för fattigdom, missbrukande och våldsamma föräldrar, känslomässigt utarmade uppväxtmiljöer, långvariga fosterhems- och institutionsvistelser och i vissa fall sexuella övergrepp. Livet hade farit hårt fram med dem, vilket hade påverkat deras vägval. Att förstå dessa mekanismer är emellertid inte liktydigt med att beröva kvinnorna deras handlingspotential, vilket Dodilletts tycks tro. Vi betraktade aldrig kvinnorna som hjälplösa eller oförmögna.

Dodilletts raljerande om offertänkande och, kanske framför allt, hennes förenklade syn på de mekanismer som leder till svårigheter för kvinnorna i prostitutionen är oerhört frustrerande. Inte någonstans i denna tjocka bok om prostitution finns ett enda tecken på fördjupad kunskap om dessa mekanismer. Frustrerande och djupt oroande, eftersom det i den svenska prostitutionsforskningen finns mycket att hämta

på detta område, t.ex. ur rapporten från de sakkunniga till 1977 års prostitutionsutredning (Borg et al 1981), men också ur min egen och Ulla-Carin Hedins bok *Vägen ut- om kvinnors uppbrott från prostitution* (1998).

För övrigt består beskrivningen av Malmöprojektets arbete av ett tendentiöst urval och hopplock av citat ur projektmedlemmarnas böcker och doktorsavhandlingar. En återkommande förvanskningssmetod i avhandlingen är sammanförandet av lösryckta meningar ur olika textavsnitt för att på så sätt förskjuta och förändra innebörden i originaltexten. När det gäller Malmöprojektet används tekniken i syfte att ge en bild av manipulativa socialarbetare och ovilliga klienter. I min egen doktorsavhandling om relationen mellan hallicken och den prostituerade (Månsson 1981) skriver jag om vilka olika kategorier av människor, utöver de prostituerade kvinnorna, som vi kom i kontakt med genom det sociala arbetet. I ett avsnitt redogör jag för hur en del kvinnor valde att hålla oss socialarbetare utanför sina privatliv, medan andra delgav oss kunskap om sina relationer. Så här lyder texten i original:

I arbetet med kvinnorna kom vi också i nära kontakt med deras anhöriga och vänner, inte minst deras fästmän. Dock inte i samtliga fall. Avsiktligt eller oavsiktligt valde en del kvinnor att hålla oss utanför sina privatliv. I några fall fick vi så småningom ändå höra om andra personers existens genom kvinnornas egna berättelser. Sammanfattningsvis fick vi helt enkelt på olika sätt kunskap om de skilda relationer som kan förekomma mellan män och kvinnor i könshandeln (Månsson 1981: 48-49).

I Dodilletts framställning låter det så här:

"Avsiktligt eller oavsiktligt valde en del kvinnor att hålla oss utanför sina privatliv", skriver Månsson, och enbart "[i] några fall" berättade kvinnorna om sina privata relationer.

Inte heller han diskuterar kvinnornas ovilja att samarbeta närmare utan lugnar sina läsare: "Sammanfattningsvis fick vi helt enkelt på olika sätt kunskap om de skilda relationer som kan förekomma mellan män och kvinnor i könshandeln" (Dodillet 2009: 115).

Vilka belägg finns i min text för kvinnornas "ovilja att samarbeta"? Inga alls. Men det tycks inte bekymra författaren. Efter eget gottfinnande styr och ställer hon med sina källor, klipper och klistrar; ändamålet helgar medlen. Här ytterligare ett exempel på hur citatfragment flyttats från sitt ursprungliga sammanhang för att ges en helt ny innebörd i författarens politiska argumentation. I ursprungstexten låter det så här när jag beskriver organiseringen av det sociala arbetet i Malmöprojektet:

Två socialarbetare med lång erfarenhet av socialt arbete knöts till projektet. Eftersom projektet var en försöksverksamhet och då det saknades förebilder för verksamheten från annat håll, fanns vid projektstarten ingen utarbetad och fastställd befattningsbeskrivning för de båda socialarbetarna. Det enda dessa båda fick veta var att de skulle bedriva social och kurativ verksamhet på försök bland de prostituerade i Malmö. Målsättningen med arbetet var framför allt att hjälpa de prostituerade bort från könshandeln till ett annat och bättre liv (Månsson 1981: 33).

I Dodilletts tappning används sex ord ur denna beskrivning som belägg för socialarbetarnas bristande respekt för de prostituerades egen vilja.

Malmöprojektets envisa försök att leda prostituerade som påstod sig vilja sälja sina tjänster "till ett annat och bättre liv" kan ses som ett uttryck för denna övertygelse. En existens utanför samhället var otänkbart för Stig Larsson, Sven-Axel Månsson och deras kollegor lika väl som Hägerström och Myrdalarna (Dodillet 2009: 210; min kursivering).

När jag läser Dodilletts tendentiösa framställning av Malmöprojektets arbete är jag beredd att hålla med Kajsa Ekis Ekman; om inte förfalskning, så åtminstone grov förvanskning.

Dodillet avslutar sin tendentiösa framställning om Malmöprojektet med att beklaga att nästan ingen "ifrågasatt" verksamhetens innehåll och resultat, efter det att det avslutades för 28 år sedan. Märk ordvalet: "ifrågasatt". Varför inte "utvärderat"? Själva utgångspunkten för henne tycks vara att Malmöprojektets resultat inte stämmer. Försiktiga uppskattningar vid projekttidens slut visade att 111 av 153 personer med stor sannolikhet hade upphört med prostitutionen (Larsson 1983: 215). Det är uppenbart att projektets framgångar irriterar Dodillet. Hennes tes är ju att kvinnorna slutat prostituera sig mot sin vilja, vilket i klartext skulle betyda 111 viljelösa offer för samhällets omsorger?! Dodilletts insinuationer är osmakliga men ändå förhållandevis lätta att hantera för mig och mina tidigare medarbetare. Däremot är risken uppenbar att de kan uppfattas som direkt kränkande för de kvinnor, som antagit den svåra utmaningen att bryta med prostitutionen.

Den oseriösa och selektiva bevisföringen fortsätter när hon i nästa avsnitt i avhandlingen beskriver resultaten av arbetet med 1977 års prostitutionsutredning. Tesen är densamma: Utredningsarbetet bedrevs utan att de prostituerade själva fick komma till tals. I Kajsa Ekis Ekmans kritik av avhandlingens är det just framställningen av prostitutionsutredningens arbete som avses ([DN 2009-02-20](#)). Historien är denna: På utredningens uppdrag djupintervjuade Hanna Olsson, utredningens sekreterare, 25 kvinnor om livet i prostitutionen. Mötet med kvinnorna blev en process som pågick under tre år och resultatet en 140 sidor lång text som av många anses vara direkt banbrytande, när det gäller förståelsen av prostitutionens innebörder och konsekvenser för kvinnan. Texten innehåller långa och utförliga citat där kvinnorna berättar om avtalet och mötet med köparen, de

psykologiska försvarsmekanismerna och rollen som "hora". Dodillet avfärdar texten med att där "enbart finns några kortare citat". Ekis Ekman har räknat: i själva verket handlar det om 219 citat, exakt ([DN 2009-02-20](#)).

"Prostitutionsforskning över randen till haveri" är titeln på en bloggtext om Dodilletts avhandling av Uppsalajuristen Jenny Westerstrand, som under en lång följd av år följt prostitutionsdebatten och doktorerat om internationell rätt och diskurser om prostitution och trafficking (<http://www.jennywesterstrand.blogspot.com/2009/02>). Westerstrands kritik gäller inte framställningen om Malmöprojektet eller 1977 års prostitutionsutredning utan en annan del av avhandlingen, nämligen den som behandlar sexköpslagens tillkomst under 1990-talet. Så här skriver Westerstrand: "Avhandlingens kapitel om det svenska 90-talet står mycket riktigt utan kopplingar mellan empiri och slutsatser. Upprörande är också att Dodilletts citeringsteknik mest visat sig likna bioannonsens, det vill säga vid läsning av hela citat säger det något annat än det hon har använt dem för att illustrera. Chock är ordet. Får man göra så här?" frågar Westerstrand.

Ja, uppenbarligen. Åtminstone om man frågar ansvariga vid Institutionen för idéhistoria och vetenskapsteori vid Göteborgs universitet. I slutet av februari godkändes doktorsavhandlingen. Att man vågar, tänker jag. Är man inte rädd om sitt rykte? Knappt har tumultet lagt sig kring den så kallade Gillbergaffären. Och så kommer detta. "Fram träder en vetenskaplig miljö som saknat spärrar...", skriver Jenny Westerstrand. "För något så i avsaknad av fruktan för hur en kritisk läsare ska ta emot alstret har jag sällan sett. Här måste man kallt räkna med att stöd finns, oavsett innehållets karaktär av sannfärdighet mot källorna."

Många forskningsprojekt inom samhällsvetenskap och humaniora tar sin utgångspunkt i forskarens samhällspolitiska engagemang. Det är ganska naturligt, men det betyder inte att

forskningsarbetet får bedrivas hur som helst. Tolkningar och slutsatser skall ha sin grund i en tillförlitlig och professionell hantering av källorna. Som jag visat har Dodilletts avhandling avgörande brister på den punkten.

Det händer förstås att tillgången på källmaterial utgör en allvarlig begränsning för forskaren, men det gäller ju inte alls i det här fallet. Dodillet har forskat om ett samtidsfenomen och tillgången på material är omfattande. Problemet är istället att hon har valt ut precis det material som passar hennes teser. En beprövad forskningsmetod är att använda olika källor för att belysa ett och samma fenomen och för att pröva sina tolkningar. Dodillet hade t.ex. kunnat intervjua forskare och socialarbetare för att komplettera det skriftliga materialet hon samlat in. Hon har förstås inte varit omedveten om den möjligheten, men det är inte svårt att ana orsaken till att hon avstått. Risken hade ju funnits att den redan färdigkonstruerade bilden skulle ha komplicerats och nyanserats!

Dodillet avslutar sin bok med ett förslag till ny prostitutionspolitik. Jag kan inte se att hon hade behövt 600 sidor "doktorsavhandling" för att komma fram till vad som står i det debattinlägget. Ty inte heller här är kopplingarna mellan empirin och slutsatserna alldeles uppenbara. Därutöver finns passager som är direkta vantolkningar av det källmaterial som refereras. Trots det är förslaget inte alls ointressant som bidrag till en diskussion som måste hållas levande, inte minst därför att prostitutionen till innehåll och uttrycksformer hela tiden förändras.

En relevant och progressiv prostitutionspolitik bör spegla de samhällsförhållanden som gäller vid varje tidpunkt. Samtidigt får vi inte glömma att vad prostitution i de allra, allra flesta fall handlar om är utnyttjande; utnyttjande av andras underläge och utsatthet. Att låta den kunskapen utgöra fundamentet i den prostitutionspolitik vi bygger i Sverige är inte liktydigt med bristande respekt för människors

handlingsförmåga, såsom Dodillet vill låta påskina, tvärtom. Målet bör i stället vara att skapa förutsättningar för att frigöra denna förmåga och sådana förutsättningar finns sällan eller aldrig i prostitutionen.

[Sven-Axel Månsson](#) är professor i socialt arbete vid Malmö Högskola

Källor:

Borg, Arne et al (1981): *Prostitution. Beskrivning, analys, förslag till åtgärder*, Stockholm: Publica

Dodillet, Susanne (2009): *Är sex arbete? Svensk och tysk prostitutionspolitik sedan 1970-talet*, Stockholm/Sala: Vertigo Förlag

Hedin, Ulla-Carin & Månsson, Sven-Axel (1998): *Vägen ut! Om kvinnors uppbrott ur prostitutionen*, Stockholm: Carlssons.

Larsson, Stig (1983): *Könshandeln. Om prostituerades villkor*, Stockholm: Skeab Förlag.

Månsson, Sven-Axel (1981): *Könshandelns främjare och profitörer. Om förhållandet mellan hallick och prostituerad*, Karlshamn: Doxa.

Tidningsartiklar och bloggar:

[DN 2009-02-20](#): Susanne Dodillet: "Är sex arbete? Svensk och tysk prostitutionspolitik sedan 1970-talet" av Kajsa Ekis Ekman

DN 2009-02-26: "Dodilletts enda vapen verkar vara historieförfalskning" av Kajsa Ekis Ekman

<http://jennywesterstrand.blogspot.com/2009/02/prostitutionsforskning>, "Prostitutionsforskning över randen till haveri?" av Jenny Westerstrand